Fedres uttak av foreldrepenger etter fødsel

Av: Elisabeth Fougner

SAMMENDRAG

Tema for artikkelen er hvordan kjennetegn ved familien påvirker fedres uttak av foreldrepenger, og hvordan fars uttak av foreldrepenger har økt med utvidelse av fedrekvoten.

Fedre i trettiårene og fedre med høy inntekt er de som oftest tar ut fedrekvote. Disse tar også oftest ut mer enn fedrekvoten, og de tar oftest ut lange perioder med foreldrepenger. Mors inntekt og alder har betydning for om far tar ut fedrekvote, og for hvor lenge han mottar foreldrepenger.

Da fedrekvoten ble utvidet til fem uker i 2005 og til seks uker i 2006, tok fedrene umiddelbart ut de nye ukene. Stadig flere fedre tar ut fedrekvote, og stadig flere tar ut mer enn de uker som er forbeholdt far. Dette gjelder uansett fars alder og inntekt. Som begrep kan fedrekvoten både definere og begrense fedres uttak av foreldrepenger. Fortsatt tar de fleste fedre ut eksakt det antall uker som utgjør fedrekvoten.

INNLEDNING

Foreldrepenger skal bidra til en trygg økonomisk og sosial situasjon for familier med omsorg for små barn. Av foreldrepengeperioden er tre uker før fødselen og seks uker etter fødselen forbeholdt mor. I 2008 var seks uker forbeholdt far som fedrekvote. Dette er uker som bare unntaksvis kan tas ut av mor. Resten av perioden kan mor og far dele mellom seg slik de selv ønsker.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har opplysninger om hvilke foreldre som har mottatt foreldrepenger. Vi har ingen opplysninger om hvilke fedre som har hatt *rett* til foreldrepenger, eller om far har hatt rett til fedrekvote (se vedlegg om datagrunnlaget for analysen). Antall fedre som mottar foreldrepenger er derfor sett i forhold til antall barn som er født i et bestemt tidsrom. Dette er årsaken til at de prosenter som oppgis i denne artikkelen er lavere enn det som normalt blir oppgitt av andre kilder[1,2].

– Antall fedre med foreldrepenger utgjør en lavere andel av fedre til barn født i en bestemt periode, enn av de fedre som har hatt rett til foreldrepenger. Dette fordi en del fedre ikke har opparbeidet seg rett til foreldrepenger gjennom en periode med inntekt.
– Hvis begge foreldre har foreldrepenger for samme barn, er det lagt til grunn at far tok ut fedrekvote. Fedre kan være uten rett til fedrekvote hvis foreldrene ikke bor sammen, og/eller hvis mor har opptjent rett til foreldrepenger i mindre enn en halv stilling. Antall fedre som har tatt ut fedrekvote utgjør en lavere andel av fedre til barn som har en mor med foreldrepenger, enn av fedre med rett til fedrekvote.
– Når mor ikke har foreldrepenger, har far ikke rett til fedrekvote. Far kan da få foreldrepenger på selvstendig grunnlag, forutsatt at han har daglig omsorg for barnet.

Selv om andelen blir lavere vil forskjellene mellom fedre med ulik alder og inntekt være reell.

Sett i forhold til antall fødsler, mottok fire av fem mødre (80 %) foreldrepenger for barn født i 2006, og drøyt tre av

Foreldrepenger

I 2008 ble foreldrepenger i forbindelse med fødsel utbetalt i 44 uker til foreldre som velger 100 prosent dekning og i 54 uker til dem som velger 80 prosent. For å ha rett til foreldrepenger etter fødsel og adopsjon må mor/far ha hatt inntektsgivende arbeid i minst seks av de siste ti månedene før uttak, og inntekt tilsvarende minst halve grunnbeløpet i folketrygden. Foreldrepenger blir utbetalt med et årsbeløp på inntil seks ganger grunnbeløpet i folketrygden (G), eller vel 420 000 kroner. Differansen mellom foreldrepenger og ordinær lønn kan utbetales av arbeidsgiver.

[1] Lappegård (2003): Lappegård fant at 85 prosent av de fedre som hadde rett til fødselspermisjon tok ut permisjon. I 2000 kunne far ta ut foreldrepenger bare hvis mor også hadde rett til foreldrepenger. Det skulle tilsi at 85 prosent av fedre med rett til fedrekvote hadde tatt ut fedrekvote.

[2] Grambo og Myklebø (2008): Av fedre som deltok i denne undersøkelsen, tok nesten samtlige fedre med rett til foreldrepenger ut hele eller deler av fedrekvoten.

Utvidelse av fedrenes rettigheter

Da fedrekvoten ble innført i 1993, ble 4 uker av foreldrepengeperioden forbeholdt far. Frem til 1.1.2005 fikk fedre som tok ut fedrekvote utbetalt foreldrepenger i henhold til mors stillingsandel før fødselen. Dersom mor arbeidet halv tid, valgte mange fedre å ta ut to uker med full utbetaling (komprimert fedrekvote) i stedet for fire uker med halv utbetaling. Fedrekvoten var fem uker for barn født 1.7.2005 og senere, og seks uker for barn født fra og med 1.7.2006. Utvidelse av fedrekvoten har skjedd ved å forlenge foreldrepengeperioden tilsvarende. Tidligere kunne foreldrepenger på selvstendig grunnlag bare tas ut av fedre med rett til fedrekvote. Fra 1.7. 2000 fikk far selvstendig opptjeningsrett for foreldrepenger, også når mor ikke har foreldrepenger. Fra 1.7.2009 er fedrekvoten utvidet med fire uker, til ti uker, og den samlede foreldrepengeperioden forlenget med to uker.

Foreldre som er med i datagrunnlaget

Datagrunnlaget omfatter alle mødre og fedre som har barn født i perioden 1.7.2004 til 30.6.2007. Forutsatt at det finnes opplysninger om foreldrene i Arbeids- og velferdsdirektoratets registre, og at barnet er bosatt i landet mai 2008 (se vedlegg).

fem fedre (62 %). Forskjellen skyldes at mors yrkesaktivitet før fødselen bestemmer fars rett til fedrekvote, og at mors aktivitet etter fødselen påvirker fars mulighet for å ta ut foreldrepenger på selvstendig grunnlag. Når mor hadde foreldrepenger mottok tre av fire (76 %) fedre også foreldrepenger, her ansett som uttak av fedrekvote. Når mor ikke hadde foreldrepenger mottok en av sju fedre (14 %) foreldrepenger på selvstendig grunnlag.

FEDRE MED OG UTEN FEDREKVOTE

Far har rett til fedrekvote bare dersom begge foreldre har opptjent rett til foreldrepenger. Far kan ta ut seks uker fedrekvote sammenhengende, eller fordele de tretti dagene over flere perioder. Fedrekvoten kan far ta ut samtidig med at mor er hjemme, eventuelt mens hun avvikler ferie. I forbindelse med utvidelse av fedrekvoten i 2005, 2006 og 2009, har det vært viktig for Stortinget og Regjeringen å gi fedre mer tid sammen med barna mens de er små, for derigjennom å bidra til et bedre familieliv og økt likestilling.

Far kan få foreldrepenger på selvstendig grunnlag dersom han har daglig omsorg for barnet. Det krever at mor går ut i arbeid eller utdanning før foreldrepengeperioden er over, eventuelt at mor er for syk til å ta seg av barnet. Far får da utbetalt i forhold til den tid mor er i arbeid eller utdanning[3] og han har ansvar for barnet. Hvis mor arbeider deltid får far tilsvarende mindre utbetalt.

Far kan ta ut foreldrepenger på selvstendig grunnlag i tillegg til fedrekvoten. Dette tas av den delen av foreldrepengeperioden som foreldrene kan fordele mellom seg. Far kan også ta ut foreldrepenger på selvstendig grunnlag i de tilfeller mor ikke har foreldrepenger, og far er uten rett til fedrekvote.

Far tar oftere ut foreldrepenger hvis også mor har foreldrepenger

Fedre tar oftere ut foreldrepenger dersom også mor har foreldrepenger (se figur 1). Det skyldes både at fedrene oftere har rett til foreldrepenger, og at fedre uten rett til fedrekvote har begrenset mulighet til å ta ut foreldrepenger på selvstendig grunnlag. Når mor har foreldrepenger, tar tre av fire fedre ut fedrekvote. Når mor ikke har foreldrepenger tar om lag en av sju fedre ut foreldrepenger på selvstendig grunnlag.

Far har oftere opparbeidet seg rett til foreldrepenger når mor også har foreldrepenger[4]. Dette har sammenheng med

Figur 1.
Andel mødre og fedre med foreldrepenger etter mors og fars alder. Fedre med og uten rett til fedrekvote.*

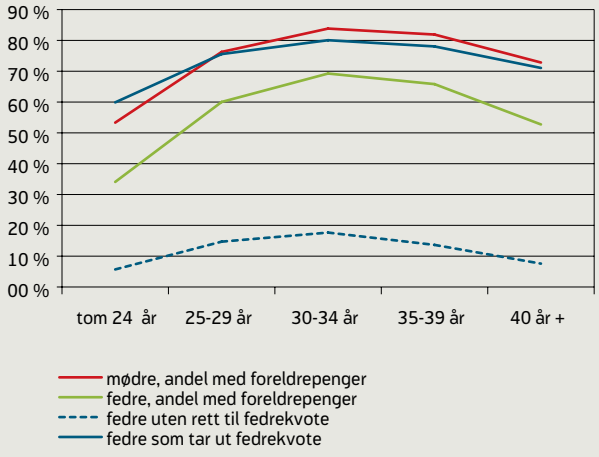

*Foreldre til barn født i perioden 1.7.2006 til 31.6.2007. KILDE: NAV

[3] Det stilles krav til den utdanning mor tar når far har foreldrepenger på selvstendig grunnlag. Norskopplæring for innvandrere blir i dag ikke regnet som utdanning.

[4] Fedre er oftere uten inntekt året før fødselen når mor ikke har foreldrepenger (14,1 %) enn når mor har foreldrepenger (2,1 %).

Figur 2.
Foreldre til barn født første halvår 2007. Fordelt etter mors og fars alder i fødselsåret.

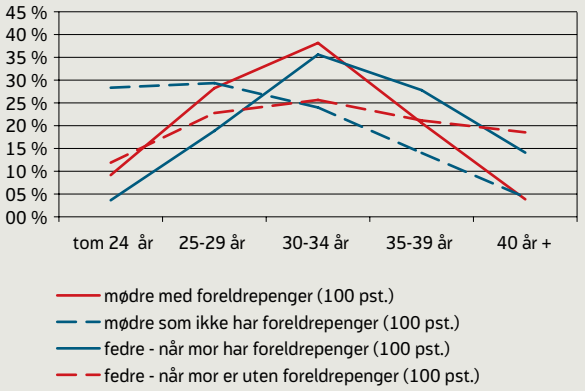

KILDE: NAV

at mor og far er yngre når mor ikke har foreldrepenger, jf figur 2. Fedre som er svært unge, vil ofte ikke oppfylle kravet om å ha hatt inntekt i seks av ti måneder før uttak av foreldrepenger.

Fedre uten rett til fedrekvote har begrenset mulighet til å ta ut foreldrepenger. Når mor ikke har foreldrepenger kan far ta ut foreldrepenger på selvstendig grunnlag bare hvis mor skaffer seg studieplass eller arbeid innen foreldrepengeperioden er over. Dette er avhengig av mors ønsker, utdanning og arbeidserfaring, men også av at hun kan finne arbeid eller studieplass på hjemstedet. Mødre uten foreldrepenger er hovedsakelig unge, ofte med lite utdanning og arbeidserfaring.

Som et innarbeidet begrep kan fedrekvoten både definere og begrense fars uttak av foreldrepenger. Dette vises ved at de fleste fedre tar ut eksakt det antall uker som er forbeholdt far. Av fedre som tok ut fedrekvote for barn født i perioden 1.7.2006 til 30.6.2007 var det 23,0 prosent som hadde foreldrepenger i mer enn seks uker.

FLERE FEDRE TAR UT FEDREKVOTE

Når mor mottar foreldrepenger tar tre av fire fedre ut minst en dag med fedrekvote. Andelen har økt de senere årene. De fleste fedre tar ut eksakt det antall dager som er forbeholdt far, og som mor ikke kan ta ut. Ved utvidelse av fedrekvoten har fedrene umiddelbart tatt ut de nye ukene. Når begge foreldre har rett til foreldrepenger kan de fordele det meste av perioden mellom seg slik de selv ønsker. Av fedre som tar ut fedrekvote har en av fire foreldrepenger utover fedrekvoten. Andelen har økt de senere årene, og stadig flere fedre tar ut lange perioder med foreldrepenger.

I den tid som overstiger fedrekvoten har far foreldrepenger på selvstendig grunnlag, og daglig omsorg for barnet mens mor er i arbeid eller utdanning.

Denne del av artikkelen omhandler fedre som har tatt ut fedrekvote på tidspunkter da denne var fire uker, fem uker og seks uker. Fedrene har barn født i perioden 1.7.2004 til 30.6.2007, og barnas mødre har mottatt foreldrepenger[5].

Når fedrekvoten er blitt utvidet har fedrene umiddelbart tatt ut den nye uken

Ved utvidelse av fedrekvoten har fedre tatt ut tilsvarende lengre periode med foreldrepenger. Dette gjelder alle fedre, uansett alder og inntektsnivå[6]. Da fedrekvoten var fire uker tok sju av ti fedre (69,7%) ut fire uker eller mer med foreldrepenger. Like mange fedre tar ut 26 dager eller mer (68,9%), tilsvarende minst en dag av den sjette uken med fedrekvote, jf. figur 3.

[5] Antall dager far har mottatt foreldrepenger er summert fra det halvåret barnet ble født til barnet er om lag halvannet år gammelt, og for et like langt tidsrom for alle fedre. Data er tatt ut separat for barn født i første og andre halvår. Utvidelse av fedrekvoten og større mulighet for å kombinere arbeid og foreldrepenger gjør at fedre til barn født 1.7.2006 og senere kan ha tatt ut fedrekvote – og foreldrepenger utover fedrekvoten – oftere enn det figurene viser (se vedlegg).

[6] Fars inntekt er hentet fra inntektsregisteret og gjelder inntekt i året før barnet ble født

Figur 3.
Fedre som tar ut fedrekvote. Antall dager far har foreldrepenger når fedrekvoten er fire, fem og seks uker.*

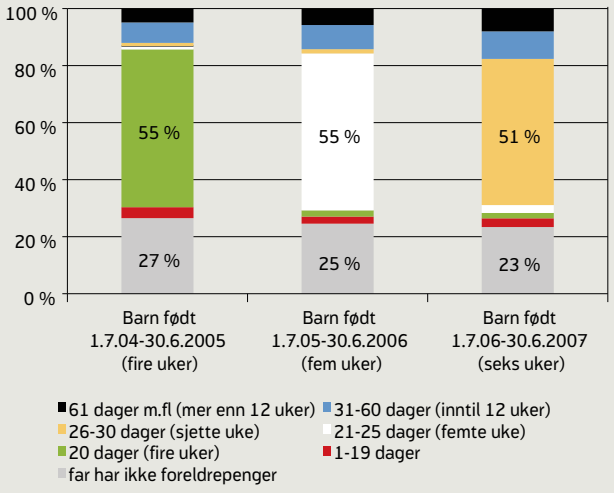

*Mor har foreldrepenger

KILDE: NAV

Stadig flere fedre tar ut fedrekvote

Det er stadig flere fedre som tar ut fedrekvote. Andelen som ikke tar ut fedrekvote er lavere for fedre som kunne ta ut seks uker (23,4 %), enn for fedre som kunne ta ut fem uker (24,6 %) og fire uker (26,5 %). Denne utviklingen gjelder alle fedre uansett inntekt og alder, jfr figur 4 og figur 5.

Økt sysselsetting og en bedret økonomisk situasjon kan ha bidratt til at flere fedre mottar foreldrepenger. Dette fordi økningen har vært størst for yngre fedre og for fedre med inntekt under fire ganger grunnbeløpet (i 2008 ca kr. 280 000). Dette er fedre som har den svakeste tilknytningen til arbeidsmarkedet. Økt sysselsetting i perioden 2005 til 2008 kan ha gitt flere fedre mulighet til å opparbeide seg rett til foreldrepenger gjennom et stabilt arbeidsforhold.

Fedre med inntekt over seks ganger grunnbeløpet (i 2008 ca kr. 420 000) tar også oftere ut fedrekvote enn tidligere. Dette kan være et tegn på at flere arbeidsgivere utbetaler differansen mellom høy lønn og maksimale foreldrepenger. Bedre økonomi kan også ha gjort det lettere for barnefamilier å tåle reduserte inntekter mens far tar ut fedrekvote.

Økt oppmerksomhet på fars rettigheter i media kan ha motivert flere fedre til å ta ut fedrekvote. Da fedrekvoten ble utvidet til fem uker fra 1. juli 2005 hadde den ligget uendret på fire uker i mer enn ti år.

Figur 4.

Fedre til barn født i første halvår 2005, 2006 og 2007. Andel som tar ut fedrekvote etter fars alder.*

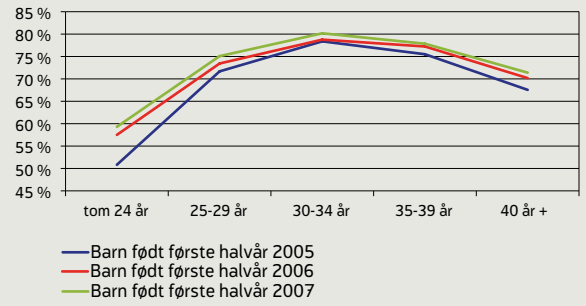

*Mor har foreldrepenger. Fars alder i fødselsåret

KILDE: NAV

Figur 5.

Fedre til barn født i første halvår 2005, 2006 og 2007. Andel som tar ut fedrekvote etter fars inntekt.*

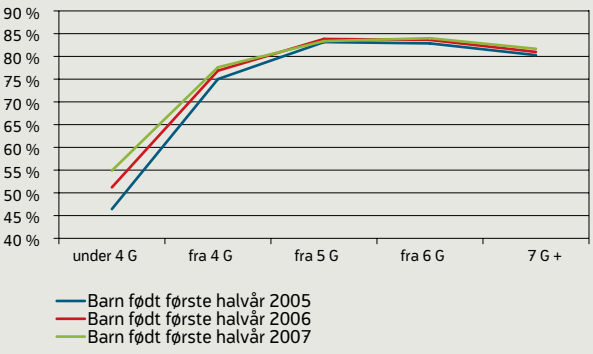

*Mor har foreldrepenger. Fars inntekt året før fødselen

KILDE: NAV

Stadig flere fedre tar ut foreldrepenger i tillegg til fedrekvoten

Av fedre som tar ut fedrekvote tar stadig flere ut mer enn de ukene som er forbeholdt far. Andelen har økt fra en av fem da fedrekvoten var på fire uker (19,5%) og fem uker (20,9%), til nær en av fire (23,0%) etter utvidelsen til seks uker. Økningen gjelder uansett fars inntekt og alder. Fedre med fedrekvote tar oftere enn tidligere ut foreldrepenger i 12 uker eller mer.

Både økt sysselsetting for mødrene og barnehageutbygging kan ha bidratt til at flere fedre tar ut mer enn fedrekvoten. Dette fordi mor må ut i arbeid eller utdanning for at far skal kunne ta ut foreldrepenger på selvstendig grunnlag. Hvis mor arbeider deltid etter fødselen, får far forholdsvis mindre utbetalt når han mottar foreldrepenger utover fedrekvoten. Økt sysselsetting kan ha gjort det lettere for mor å gå tilbake i arbeid før foreldrepengeperioden er over, og enklere for henne å arbeide i full stilling[7].

Barnetilsyn er avgjørende for at begge foreldre skal kunne være i arbeid. Mangel på barnehageplasser kan ha gjort det nødvendig for en av foreldrene å ta ut permisjon uten lønn etter at foreldrepengeperioden er over. Mor er svært ofte den av foreldrene som både har størst ansvar i hjemmet og lavest inntekt. Hvis mor utsetter tidspunktet for å gjenoppta eget arbeid vil far bli fratatt muligheten for å ta ut foreldrepenger utover fedrekvoten. Data fra NAV viser at det ble utbetalt kontantstøtte for langt færre av ettåringene i 2008 (48,6%) enn i 2007 (56,8%) og 2006 (64,2%). Kontantstøtte kan ikke gis for barn som er i barnehage på full tid. Dette viser at barnehageutbygging har gjort det mulig for mor å gå tidligere tilbake i arbeid.

Økt sysselsetting kan også ha hatt betydning for fars ansettelsesforhold, og derigjennom ha påvirket hvor mange uker han tar ut foreldrepenger. Dette fordi lav arbeidsløshet gir større trygghet i forhold til arbeidsgiver, og mindre risiko for å bli fratatt arbeidsoppgaver ved et lengre fravær. Figur 6 og figur 7 viser at uttak av foreldrepenger utover fedrekvoten har økt mest for unge fedre i alder

[7] Vi har ingen opplysninger om mors arbeidstid når hun går tilbake i arbeid etter fødselen.

Figur 6.
Fedre som tar ut fedrekvote for barn født første halvår 2005, 2006 og 2007. Andel som tar ut mer enn fedrekvoten. Etter fars alder.*

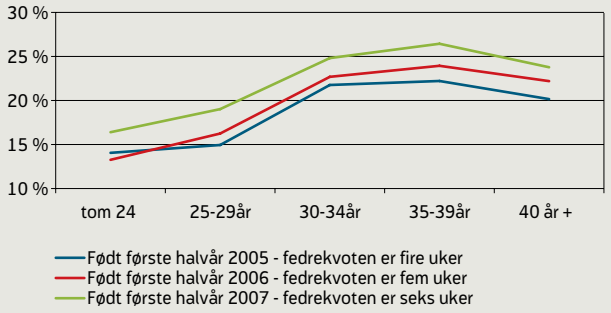

*Mor og far har foreldrepenger. Fars alder i fødselsåret KILDE: NAV

Figur 7.
Fedre som tar ut fedrekvote for barn født første halvår 2005, 2006 og 2007. Andel som tar ut mer enn fedrekvoten. Etter fars inntekt.*

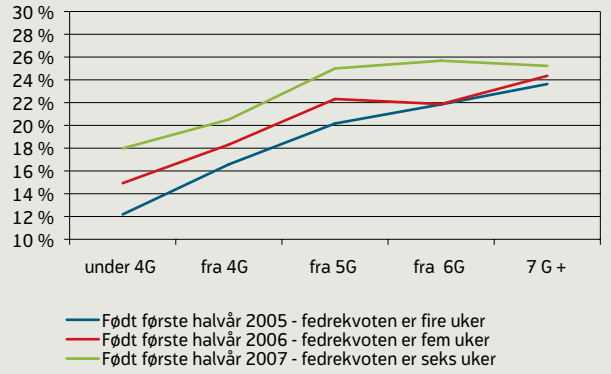

*Mor og far har foreldrepenger. Fars inntekt i fødselsåret KILDE: NAV

25-29 år (fra 14,9% til 19,0%) og for fedre med inntekt under fire ganger grunnbeløpet (fra 12,2% til 18,0%). Lav alder og lav inntekt er forbundet med lav utdanning, kort ansettelsestid og liten yrkeserfaring. Disse fedrene kan derfor være sårbare i tider med høy arbeidsløshet.

At flere fedre tar ut mer enn fedrekvoten kan også ha sammenheng med økt oppmerksomhet på fars rettigheter. Menn som blir fedre i dag er oppvokst i et samfunn med større likestilling enn menn som ble fedre for få år siden.

HVILKE FEDRE TAR UT FEDREKVOTE?

Far står meget fritt til å bestemme om og når han vil ta ut fedrekvoten. Dette fordi fedrekvoten kan tas ut mens mor er hjemme, eventuelt mens hun avvikler ferie. Hvis far ikke tar ut fedrekvote er det enten fordi han ikke fyller vilkårene[8] for å få foreldrepenger, eller fordi foreldrene har tatt et valg av hensyn til fars arbeidssituasjon eller familines økonomi.

Fedre i trettiårene med høy inntekt er de som oftest tar ut fedrekvote. Sannsynligheten for at far vil ta ut minst en dag av fedrekvote er størst når fars inntekt og alder er noe høyere enn mors, men forskjellen må ikke være altfor stor.

Fedre omtalt i denne delen av artikkelen har barn som er født i første halvår 2007, og barnets mor mottar foreldrepenger. Når far har mottatt foreldrepenger er det ansett som fedrekvote.

Fedre i trettiårene med høy inntekt tar oftest ut fedrekvote

Fedre med høy inntekt tar ut fedrekvote oftere enn fedre med lav inntekt, jf. figur 8. Andelen er høyest for fedre med inntekt litt under seks ganger grunnbeløpet, og noe lavere for fedre med inntekt høyere enn maksimalbeløpet. Dette har sammenheng med at familien taper økonomisk hvis arbeidsgiver ikke utbetaler differansen mellom høy inntekt og maksimale foreldrepenger.

Fedre som er svært unge og/eller har lav inntekt, er oftere enn andre fedre uten rett til foreldrepenger. For å ha rett til foreldrepenger må far ha hatt inntekt i minst seks av de ti siste månedene før han skal ta ut foreldrepenger. Halvparten av fedre yngre enn 25 år hadde ingen inntekt eller inntekt under fire ganger grunnbeløpet året før fødse-

[8] Fedre som ikke har rett til foreldrepenger når barnet blir født kan opparbeide slik rett etter fødselen. Motsatt kan en far som fylte vilkårene da barnet ble født miste rett til foreldrepenger hvis han blir arbeidsløs.

Figur 8.
Fedre til barn født første halvår 2007. Andel som tar ut fedrekvote etter fars inntekt og alder.*

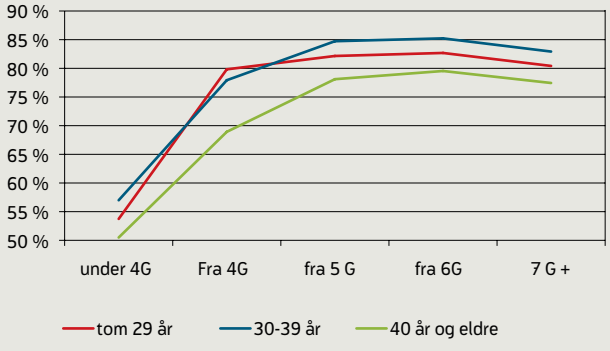

*Mor har foreldrepenger. Fars inntekt i 2006 og fars alder i 2007
KILDE: NAV

len. Yngre fedre har hatt kort tid etter skole og utdanning til å opparbeide seg rett til foreldrepenger. Hvis far er under utdanning kan også en vesentlig del av inntekten hans være opparbeidet i sommermåneder og i ferier. Uregelmessige arbeidsforhold kan således være en medvirkende årsak til at fedre med lav inntekt ikke har foreldrepenger like ofte som fedre med høy inntekt.

Når fars inntekt er mellom fire og fem ganger grunnbeløpet tar yngre fedre oftere ut fedrekvote enn eldre fedre (se figur 8). Dette kan ha sammenheng med at fars inntekt er hentet fra året før fødselen. Unge fedre er ofte på vei inn i arbeidslivet. De kan derfor ha langt høyere inntekt når de tar ut foreldrepenger, enn det de hadde året før fødselen.

Fedre som er tidlig i trettiårene tar oftest ut fedrekvote (se figur 4). Fedre som er 40 år og eldre tar ut fedrekvote sjeldnere enn unge fedre. Dette til tross for at eldre fedres inntekt er vesentlig høyere. Når eldre fedre lar være å ta ut fedrekvote kan det ha sammenheng med familiesituasjonen for øvrig, og med aldersforskjell mellom mor og far.

Mors inntekt og alder har betydning for fars uttak

Mors inntekt og arbeidsforhold kan være en medvirkende årsak til at fedre i trettiårene med høy inntekt tar ut fedrekvote oftere enn andre fedre. Dette fordi det er nær sammenheng mellom mors og fars alder, og mellom alder og inntekt.

Når mor har foreldrepenger og far er tretti år eller eldre, vil barnets mor svært ofte også være i denne aldersgruppen (75,3%). Mødre som er fylt tretti år har høyere inntekt enn yngre mødre. Mors inntekt er også høyest når far er i trettiårene, jf. figur 11. Dersom begge foreldrene har inntekt over maksimalbeløpet, vil familien kunne tape økonomisk både når mor tar ut foreldrepenger og når far tar ut fedrekvote, avhengig av om arbeidsgiver utbetaler full lønn. Dette kan være en medvirkende forklaring på hvorfor fedre som er fylt tretti år tar ut foreldrepenger like ofte når de har inntekt over maksimalbeløpet, som når inntekten er litt under seks ganger grunnbeløpet (se figur 8).

Hvis det bare er far som har høy inntekt, kan redusert inntekt ved uttak av foreldrepenger være en medvirkende årsak til at han velger å ikke ta ut fedrekvote. Figur 9 viser at fedre oftest tar ut fedrekvote når far er eldre enn mor og har høyere inntekt, men at forskjellen mellom dem ikke må være for stor. Fedre som er mer enn seks år eldre enn mor tar sjeldnere ut fedrekvote.

Figur 9.
Fedre til barn født første halvår 2007. Andel som tar ut fedrekvote etter forskjell i mors og fars inntekt og alder.*

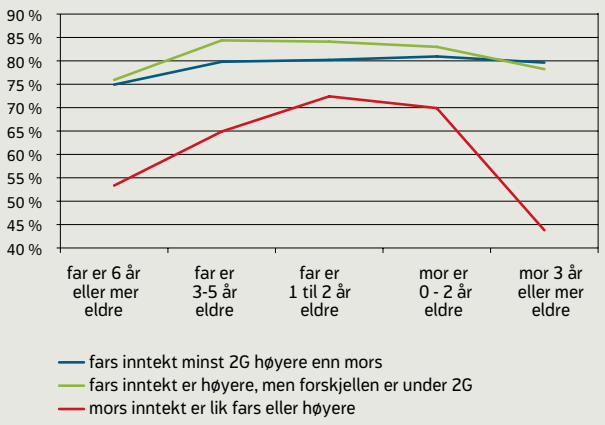

*Mor har foreldrepenger. Inntekt i 2006 og alder i 2007

KILDE: NAV

HVILKE FEDRE TAR UT MER ENN SEKS UKER

En av fire fedre som tar ut foreldrepermisjon tar ut mer enn de seks ukene som er forbeholdt far. Sannsynligheten for at far vil ta ut 31 dager eller mer er høyest når far er i trettiårene og har høy inntekt. Mors alder og arbeidssituasjon har betydning både for om far tar ut fedrekvote, og for hvor lenge han har foreldrepenger[9]. Far tar oftere ut mer enn seks uker når far og mor er like i alder og inntekt.

Dette avsnittet tar for seg fedre i familier hvor både mor og far har foreldrepenger for barn født i første halvår 2007.

Fedre i trettiårene med høy inntekt

De fedrene som oftest tar ut foreldrepenger i tillegg til fedrekvoten er i alder 35-39 år (26,4%) og/eller har inntekt lik seks ganger grunnbeløpet (25,4%).

Andel fedre som tar ut mer enn fedrekvoten øker med alder og inntekt frem til maksimalbeløpet (se figur 10). Når inntekten kommer over 6G øker andelen for fedre som er tretti år og eldre, mens den går ned for fedre som er yngre. Noe av forskjellen har sammenheng med mors alder og inntekt.

Sjansen for at mor har høy inntekt er langt større når far har fylt tretti år og har høy inntekt (figur 11). Når også mor har høy utdanning og inntekt vil begge foreldre ha en karriere å ta vare på, og begge vil kunne tape økonomisk på å motta foreldrepenger.

[9] Betydningen av fars og mors arbeidssituasjon for fars uttak av fedrekvote er nærmere omtalt i artikkelen «Forhold som har betydning når mor og far deler foreldrepermisjonen» (Grambo og Myklebø, 2008)»

Fedre som er 40 år og eldre tar noe sjeldnere ut mer enn fedrekvoten enn fedre i trettiårene. Dette kan ha sammenheng med at forskjell i mors og fars alder øker med fars alder, men også med endrede samfunnsforhold. Eldre fedre er oppvokst i et samfunn med mindre likestilling mellom kjønnene enn yngre fedre.

Fedre som er unge og fedre med lav inntekt tar sjelden ut mer enn fedrekvoten. Dette kan skyldes at de oftere er sist ansatt eller har et usikkert ansettelsesforhold. Slike forhold kan ha betydning, særlig hvis arbeidsgiver eller kolleger signaliserer at det bør være tilstrekkelig å ha foreldrepenger i seks uker.

At unge fedre nøyer seg med fedrekvoten, kan også ha sammenheng med mors arbeidssituasjon. Når far er under 25 år er mor svært ofte ung med lav inntekt. Lav inntekt kan skyldes at mor har arbeidet i redusert stilling eller som vikar, eller at hun har vært under utdanning.

Hvis mor arbeider deltid etter fødselen vil far tape økonomisk dersom han tar ut mer enn fedrekvoten uten samtidig å arbeide deltid. Hvor enkelt det er for far å kombinere arbeid og foreldrepenger er avhengig både av arbeidssituasjonen hans, og av den tid det tar å reise mellom hjem og arbeid.

Mange mødre med lav inntekt har et arbeid som er psykisk eller fysisk belastende. Det er naturlig om disse mødrene velger å være hjemme med foreldrepenger lengst mulig

Fra 1.1.2007 gjør nye måter å beregne foreldrepengene på at det blir spesielt gunstig for mødre som arbeider deltid å kombinere arbeid og foreldrepenger. Dette kan motivere mødre til å strekke sin permisjon ut i tid og å ta ut mest mulig av foreldrepengeperioden selv.

Figur 10.
Fedre som tar ut fedrekvote for barn født første halvår 2007. Andel som tar ut 31 dager eller mer. Etter fars inntekt og alder*

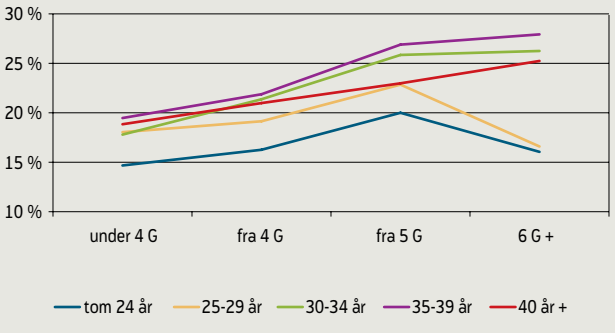

*Mor og far har foreldrepenger.Inntekt i 2006 og alder i 2007

KILDE: NAV

Fars yrke, stilling og arbeidssituasjon vil ha betydning for om han kan og vil ta foreldrepenger utover fedrekvoten. Kollegers alder og familiesituasjon kan også være viktig. Positive holdninger og praktisk tilrettelegging gjør det lettere å være borte fra arbeidsplassen uten at karrieren blir skadet.

Når mor og far er like i alder og inntekt

Mors alder og inntekt har betydning for om far tar ut fedrekvote, men også for om far tar ut mer enn fedrekvoten. Sannsynligheten for at far vil ta ut mer enn seks uker med foreldrepenger er størst når foreldrene er relativt like i alder og inntekt.

Figur 12 viser at sannsynligheten for at far vil ta ut mer enn fedrekvoten er lavest når fars inntekt overstiger mors inntekt med minst to ganger grunnbeløpet (ca kr. 140 000 i 2008) og/eller når far er minst seks år eldre enn mor. En så stor forskjell både i alder og inntekt er hyppigere når far er 40 år eller eldre (30,6%) enn når far er i trettiårene (8,0%) eller yngre (1,9%). Stor forskjell i foreldrenes alder og inntekt kan derved bidra til å forklare hvorfor de eldste fedrene relativt sjelden tar ut mer enn fedrekvoten.

Mors inntekt og arbeidsforhold kan være en medvirkende årsak til at fedre som er tretti år og eldre, og som har svært høy inntekt, er de som oftest tar ut mer enn fedrekvoten (figur 10). Barna til disse fedrene vil svært ofte ha en mor som har høy inntekt og utdanning (figur 11), og en

Figur 11.
Foreldre til barn født første halvår 2007. Forholdet mellom fars alder og mors inntekt.*

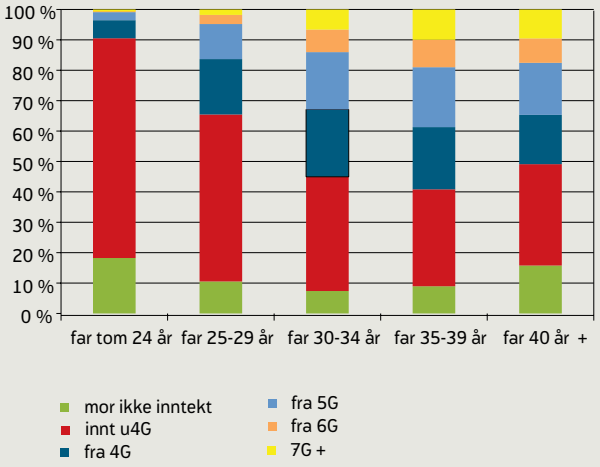

*Alder i fødselsåret, inntekt året før fødsel.

KILDE: NAV

egen karriere å ta vare på. Hvis foreldrene skal klare å ta vare på både mors og fars karriere kan ingen av dem være for lenge borte fra egen arbeidsgiver. Dette fordi tilstedeværelse og synlighet på arbeidsplassen er en forutsetning for å kunne bli tildelt og påta seg nye og utfordrende arbeidsoppgaver. Foreldre med høy utdanning opplever ofte at et lengre fravær fra arbeidsplassen kan virke negativt inn på yrkeskarrieren. (AFI-rapport 2/2008). Hvis foreldrene ønsker å ivareta både mors og fars karriere, må far ta en større del av foreldrepengeperioden enn om familien for en periode har valgt en mer tradisjonell arbeidsdeling.

Når begge foreldre har høy inntekt eller høy utdanning vil mors arbeid og inntektsutvikling være like viktig for familiens økonomi, på lang og kort sikt, som fars arbeid og karriere. Familien vil også kunne tape økonomisk dersom mors arbeidsgiver ikke utbetaler differansen mellom høy inntekt og foreldrepenger. Figur 13 viser at fedrene tar ut flere dager med foreldrepenger når det er liten forskjell mellom mors og fars alder og inntekt, enn når forskjellen er svært stor.

Når det er stor forskjell mellom foreldrenes alder og inntekt er det flere fedre som nøyer seg med seks uker fedrekvote (80,0 %) enn når forskjellen er liten (69,3%). Når foreldrene er relativt like er det også flere fedre som tar ut mer enn 12 uker med foreldrepenger (henholdsvis 17,0% og 9,0%).

Figur 12.
Fedre som tar ut fedrekvote for barn født første halvår 2007. Andel som tar ut 31 dager eller mer. Etter forskjell i mors og fars inntekt og alder.*

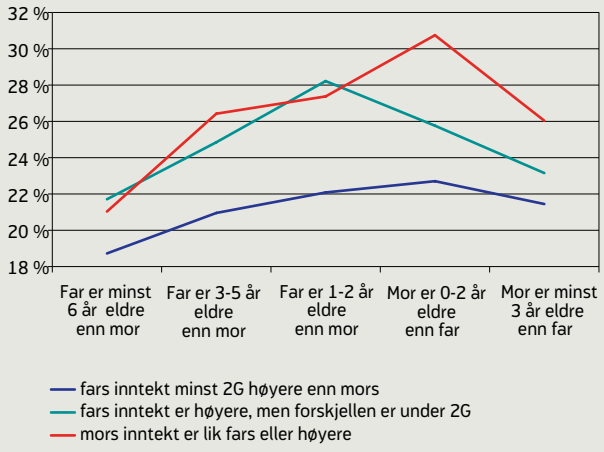

*Mor og far har foreldrepenger. Inntekt i 2006.

KILDE: NAV

Figur 13.
Fedre som tar ut mer enn fedrekvoten for barn født første halvår 2007. Antall uker med foreldrepenger. Par med stor og liten forskjell i mors og fars inntekt og alder.

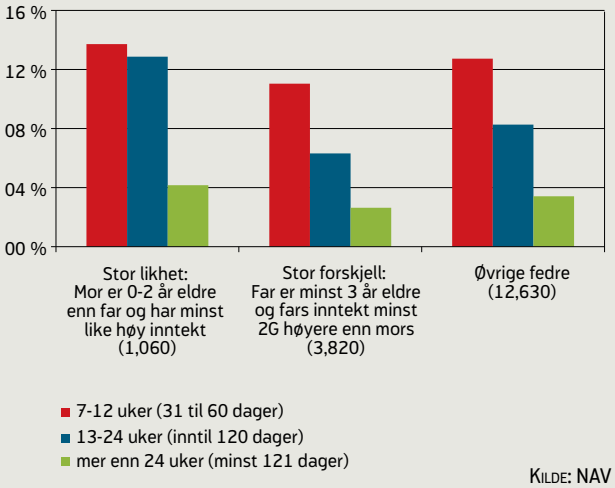

KILDE: NAV

Arbeidsdeling i hjemmet har betydning

Stor forskjell mellom foreldrenes inntekt kan skyldes aldersforskjell, og at far har hatt mer tid til å ta utdanning og å etablere seg i yrkeslivet. Forskjellen kan også skyldes at familien har valgt en mer tradisjonell arbeidsdeling, eventuelt for en periode mens barna er små. I slike familier har mor hovedansvaret hjemme, mens far kan bruke mer tid på sin yrkeskarriere.

Familier som velger en tradisjonell arbeidsdeling kan være best tjent med at mor tar ut det meste av foreldrepengeperioden. Dette fordi familien kan tape økonomisk dersom fars inntekt er høyere enn minstebeløpet eller hvis mor arbeider deltid etter fødselen.

Fedre tok oftere ut mer enn fedrekvoten om mors inntekt før fødselen var fem ganger grunnbeløpet eller høyere, enn når inntekten hennes var under fire ganger grunnbeløpet. Lav inntekt kan indikere at mor arbeidet deltid da barnet ble født. Vi har imidlertid ingen opplysninger om mors stillingsandel etter fødselen.

Hvordan foreldrene fordeler arbeidet hjemme mellom seg kan virke inn på hvordan de fordeler foreldrepengeperioden. Hvis far skal ta ut mer enn fedrekvoten må han påta seg helhetsansvar hjemme uten at mor er til stede. Dette kan falle mer naturlig hvis far og mor til daglig deler på oppgavene, enn om familien har valgt en mer tradisjonell arbeidsdeling. I familier hvor fedrenes karriere er blitt prioritert, kan fars karriere bli satt tilbake dersom han er borte fra arbeidet. For mødre som har prioritert familien

mens barna små, vil noen måneder fra eller til med foreldrepenger ha mindre betydning for karrieren.

Hvordan foreldrene fordeler foreldrepengeperioden mellom seg kan bidra til å forsterke forskjeller i foreldrenes inntekt, og også påvirke hvordan de fordeler arbeidet hjemme. (AFI-rapport 2/2008).

Fedre i trettiårene tar ut flest dager med foreldrepenger

Figur 14 viser at far alders har betydning for hvor mange dager han tar ut med foreldrepenger.

Fedre i alder 35-39 år tar oftest ut mer enn fedrekvoten. De tar også oftere ut lange perioder med foreldrepenger. Fedre som er yngre enn 25 år (83,6 %) eller 50 år og eldre (82,7 %) nøyer seg oftere med seks uker fedrekvote enn fedre i alder 30–49 år (ca 75 pst).

Figur 14.
Fedre som tar ut mer enn fedrekvoten for barn født første halvår 2007. Antall uker med foreldrepenger. Etter fars alder.

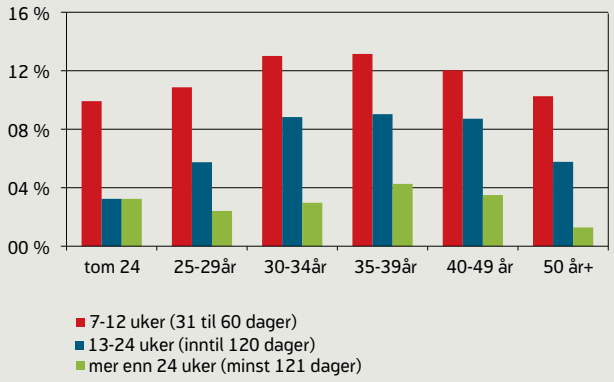

KILDE: NAV

VEDLEGG - DATAGRUNNLAGET

Informasjon om foreldre og deres uttak av fødselspenger er hentet fra dataregistre tilgjengelig i Arbeids- og velferdsdirektoratet. Fødselspengeregisteret omfatter de menn og kvinner som har fått utbetalt fødselspenger i en gitt periode, men ingen opplysninger om hvilke barn, kvinner og menn som er i familie med hverandre. For å koble far til mor og felles barn er det brukt tjenestebasert persondatasystem (TPS) per mai 2008, med forutsetning om at felles barn skal være bosatt i Norge[10]. For disse barnas foreldre er det tatt ut opplysninger om inntekt og uttak av foreldrepenger.

Foreldrepengeregistret viser hvilke foreldre som har mottatt foreldrepenger, men ikke hvilke fedre som har hatt rett til foreldrepenger. Fedre som tar ut fedrekvote er derfor sett i forhold til antall barn født i en bestemt periode. Når far mottar foreldrepenger er det ansett som fedrekvote dersom også mor har foreldrepenger for samme barn. Hvis mor ikke mottok foreldrepenger for barnet, har ikke far hatt rett til fedrekvote. Far må da ha fått foreldrepenger på selvstendig grunnlag, og hatt daglig omsorg for barnet mens mor var i arbeid eller utdanning.

Fedre som tar ut foreldrepenger vil utgjøre en større andel av fedre med rett til foreldrepenger enn av fedre til barn født i et bestemt tidsrom. Dette fordi en del fedre ikke har opptjent rett til foreldrepenger gjennom en periode med inntekt. I noen tilfeller kan pensjonsgivende inntekt før fødselen vise hvor sannsynlig det er at far har hatt rett til foreldrepenger. Antall fedre som har tatt ut fedrekvote utgjør en lavere andel av fedre til barn som har en mor med foreldrepenger, enn av fedre med rett til fedrekvote[11].

Registeret viser ikke inntekter over det beløp som maksimalt kan utbetales i foreldrepenger. Foreldrenes inntekt er derfor hentet fra inntektsregistret for året før fødselen, og oppgitt i forhold til grunnbeløpet. Grunnbeløpet skal normalt følge generell lønnsvekst for samfunnet som helhet. Fedre som er unge og friske i en alder med karriereutvikling vil kunne ha en høyere lønnsvekst enn dette. Målt i forhold til grunnbeløpet vil fars inntekt da være høyere når han tar ut foreldrepenger enn inntekten var i året før fødselen. Dette vil spesielt kunne gjelde unge fedre som er på vei inn i arbeidslivet etter studier. For andre fedre kan foreldrepenger bli utbetalt etter en lavere inntekt enn den de hadde året før fødselen.

Fedre tar normalt ut foreldrepenger i sommermånedene og/eller på slutten av perioden, når barnet er i ettårsalderen. Antall dager far har mottatt foreldrepenger er summert fra fødselshalvåret til barnet er nær halvannet år gammelt, for barn født første halvår 2007 fra 1.1.2007 til 30.9.2008. Data for barn født i første og andre halvår er tatt ut separat. Når teksten refererer til fedre med barn født i løpet av et helt år, er tall for fedre til barn født i første og andre halvår slått sammen.

Når fedrekvoten øker vil færre fedre rekke å ta ut alle fedreukene innenfor den perioden som er målt. Fra 1.1.2007 fikk foreldre større mulighet til å kombinere arbeid og foreldrepenger, også når barnet er født før denne datoen. Hvis mor har strukket sin del av foreldrepengeperioden, vil fedre med rett til seks uker fedrekvote begynne å ta ut foreldrepenger på et senere tidspunkt enn fedre med barn født tidligere. Det kan derved være fedre som først tar ut foreldrepenger etter det tidsrom som data er hentet fra. Med senere start og lengre fedrekvote vil fedre også avslutte sine seks uker på et senere tidspunkt enn fedre som hadde kortere fedrekvote.

Antall dager far har mottatt foreldrepenger er summert for en like lang periode for barn født i 2005, 2006 og 2007. Utvidet fedrekvote og større fleksibilitet tilsier at fedre til barn født 1.7.2006 og senere kan ha tatt ut fedrekvote oftere enn materialet viser, og også at de oftere kan ha tatt ut mer enn seks uker[12].

[10] Foreldre som har hatt foreldrepenger vil ikke være med i materialet hvis de har flyttet fra landet. Hvis foreldre til et barn bosatt mai 2008 kom til landet etter fødselen har de ikke hatt rett til foreldrepenger. Antall bosatte barn med et gitt fødselsår er også høyere enn antall fødsler i samme år. Disse forholdene bidrar til at andel fedre med foreldrepenger og fedrekvote kan bli noe lavere enn den faktisk er.

[11] Far kan være uten rett til fedrekvote fordi foreldrene ikke bor sammen og/eller mor har opptjent rett til foreldrepenger i mindre enn halv stilling

[12] Antall fedre som ikke har avsluttet uttak av foreldrepenger per 30 september er nær 1 300 høyere for fedre til barn født i første halvår 2007 enn for fedre til barn født første halvår 2005.

REFERANSER

Egeland, Cathrine, Enehaug, Heidi, Halrynjo, Sigtona, Lyng, Selma, Svare, Helge (2008). «Erfaringer med og konsekvenser av graviditet og uttak av foreldrepenger i norsk arbeidsliv». *AFI-rapport nr. 2/2008.* Oslo: Arbeidsforskningsinsituttets rapportserie.

Grambo, Anne-Cathrine og Myklebø, Sigrid (2008). «Forhold som har betydning når mor og far deler foreldrepermisjonen». *Arbeid og velferd nr. 4/2008*. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Lappegård, Trude (2003). «Pappa til tjenste - hvilke fedre tar fødselspermisjon». *Samfunnspeilet 5/2003*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå (SSB).